

Fajvédelem vagy függetlenségi gondolat? Egy titkos társaság története

Szekér Nóra: Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története.

Jaffa Kiadó, Budapest, 2017. 296 oldal.

A titkos társaságok, jellegüknél fogva, általában nem tartoznak a történészek vizsgálatának tárgyai közé. E megállapításra cáfol rá Szekér Nóra új könyve, amely a Horthy-korszak egyik legjelentősebb titkos szervezete, a Magyar Testvéri Közösség történetével foglalkozik. A – rövid nevén csak – Magyar Közösséggént emlegetett társaság napjainkban leginkább annak a koncepciósnak a kapcsán vált ismertté, amely a berendezkedő kommunista hatalom számára lehetővé tette a Független Kisgazdapárt elleni frontális támadás megindítását, és számos prominens kisgazda politikus vád alá helyezésével a legfontosabb politikai ellenfeleik felbomlasztását. A per előkészítését monumentális állambiztonsági munka előzte meg, a fennmaradt vizsgálati dossziék száma 127 kötetre rúg. Ilyenformán a Magyar Közösség pere, célcsoportját és a vádlottak számát tekintve, csak a Rajk-per méreteihez és jelentőségéhez hasonlítható.¹

A jelen monográfia a szerző második munkája a témában, amelyben épít ugyan a korábbi² eredményeire, ám összességében egy jelentősen átdolgozott és új kutatási eredményekkel bővített művel rukkol elő. A Magyar Közösség kutatásának legnagyobb nehézsége a szegényes forrásadottság, Szekér Nóra szerint emiatt ma már valószínűleg lehetetlen pontos képet kapni a társaság tevékenységéről. A német megszállás miatt a szervezet megsemmisítette saját iratanyagát, ugyanakkor fennmaradt annak az 1200 személynek a névsora, akiket az állambiztonság a Közösség tagjaiként ismert. Fellelhető továbbá a vizsgálati dosszié mellett több, egykori tagokról írott ügynökjelentés, valamint néhány tag memoárja is. A szerző megoldása a problémára, hogy a fennmaradt források és a tagság nyilvános tevékenységének feltérképezése segítségével megpróbálja felvázolni azt a kontextust, amelyben a Közösség működött.

A bevezetésben és az első fejezetben részletes elemzést kapunk arról, hogyan bukkant rá az Államvédelmi Osztály (ÁVO) és a Katonapolitikai Osztály a Magyar Közösségre, és miképp alakították ki elképzelésüket a köztársaság megdöntésére szerveződő összeesküvésről, amely a politikai ellenfelekkel való leszámolás ürügyét alkotta.³ A második fejezet a Közösség ideológiai alapjaival foglalkozik, ezt követi a szervezet felépítésének ismertetése. A harmadik fejezet

¹ Papp 2009: 17–21.

² Szekér 2009.

³ A per előkészítéséhez a Kovács Béla parlamenti képviselő körül csoportosuló volt közösségi tagokból álló asztaltársaság és a tagok kapcsolati körének állambiztonsági megfigyelése szolgáltatta az alapot.

térképezi fel azt a kapcsolati hálót, amelyet a szervezet a különféle korabeli mozgalmakkal alakított ki. Ezt követi a Magyar Függetlenségi Mozgalommal (MFM) foglalkozó rész, a kötet végül a szervezet utóéletének vizsgálatával zárul. Ez a felépítés talán kicsit szerencsétlen módon azzal járt, hogy az 1944-es megszállás előtti működés vizsgálatával foglalkozó három fejezet közül az eszmei alapvetéseket tárgyaló rész az első helyre, a szervezeti felépítést elemző fejezet elé került, és így el lett vágva a korabeli mozgalmak és a Közösség egymásra hatását vizsgáló elemzéstől, ami sajnálatos módon nehezíti a szerző érvelésének megértését. Szerker Nóra a tágabb összefüggésekből eredeteti saját koncepcióját, így a Magyar Közösségről kialakult képpel hamarabb találkozik az olvasó, mint hogy a szervezet működését megismerhetné.

A szerző szerint a Magyar Közösség története valószínűleg az 1920-as évek elejére nyúlik vissza, de végső szervezeti formáját és nevét csak 1938-ban nyerte el. A Közösség a német megszállással felfüggesztette működését, és a németekkel szembeni ellenállást a tagok egyéni belátására bízta, ám a tagok egy része a Magyar Függetlenségi Mozgalmon belül folytatta az ellenállást.⁴ A háború után ebben a csoportban merült fel az ötlet, hogy a korábbi működést felélesztve, a kommunista befolyással, illetve a lehetséges hatalomátvétellel szemben ellenpólust képezzenek. A Közösség feltámasztására végül nem került sor, a volt tagok viszont így is kapcsolatban maradtak egymással. A kommunista államvédelmi szervek nyomozói ezt a demokratikus államok politikai életében hétköznapiak tekinthető kapcsolatépítést használták fel arra, hogy a köztársaság megdöntésére irányuló összeesküvéssé formálják át egy politizáló baráti társaság összejöveteleit.

A vádpontok alapján a Magyar Közösség eredetileg „németbarát, fasiszta, fajvédő szervezatként” alakult, amely a magyarság faji érdekeit volt hivatott érvényesíteni más fajokkal szemben. A szerző ezzel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy bár a per nyilvánvalóan koncepciózus jellege nem tagadható, ennek ellenére figyelembe kell vennünk, hogy a közösségi tagokból álló kiscsoportok a kommunisták valódi politikai ellenfeleit alkották, tehát fenyegetésként tűntek fel a hatalomra törő szélsőbaloldal számára. A koncepciózus jellegét a kötet sokkal inkább annak a speciális nyelvnek a használatában látja, amelynek segítségével a kommunista hatalom minden ellenvéleményt megfoszthatott a legitimitásától. A vád megalkotásának fő eszköze ugyanis egy olyan terminológia használata volt, amelynek révén a felvett vallomásokat tendenciózus módon kiforgatva igazolni lehetett az összeesküvés tényét. A vádpontok kialakításában kulcsszerepet játszott, hogy az államvédelmi nyomozóknak szükségük volt egy összeesküvés-irányító szerv létezésére, ezért különféle baráti társaságokat azonosítottak vezető csoportokként. Így jelent meg a vádban a Donáth György vezetése alatt álló Hetes Bizottság és a Fővezérség, amely szervek, bár soha nem létez-

⁴ A német megszállással szembeni szervezett ellenállás elmaradása a tagok egy részében nagy felháborodást váltott ki, a panaszok között elhangzott, hogy a Közösséget eredetileg az ellenállás céljával alapították. Ennek az eljárásnak az oka a szerző szerint a Közösség számos tagjának a megszállók előtti dekonspirálódása lehetett.

tek, konzekvensen szerepeltek a kihallgatások során felvett jegyzőkönyvekben. A „fasiszta”, „fajvédő” kifejezések használata a Közösség eszmei alapvetéseit illetően szintén az államvédelmi prekoncepció megnyilvánulása volt.

A kötet fő tézise, hogy a szakirodalom a mai napig azoknak a fogalmaknak a segítségével beszél a Közösségről, amelyeket a koncepciók per során alakítottak ki, ez pedig behatárolja a lehetséges értelmezéseket. A monográfia a Közösség képének a koncepciók pertől való elszakítására tesz kísérletet, és revidál számos, a Közösségről korábban elterjedt vélekedést. Ennek egyik eleme, hogy a kötet a szervezeti felépítés és a kialakított kapcsolatrendszer bemutatása révén megkérdőjelezi azt, hogy a Közösség befolyásmentes baráti társaságok csoportjaiból állt volna.⁵ Egy befolyásos titkos társaság létezése a mai olvasó számára nyugtalanítóan hathat, hiszen ilyen nézetekkel manapság leginkább az összeesküvés-elméletek hívei között találkozhatunk, ám figyelembe kell vennünk, hogy a két világháború közötti időszak a hasonló szervezetek fénykora volt Magyarországon. Az Etelközi Szövetség, a fajvédő mozgalmat a háttérből irányító titkos csúcsszerv kiváló példát szolgáltat ilyen társaságok létezésére. Az ország legbefolyásosabb titkos szervezetének erejét jelzi, hogy Carlile Macartney szerint az 1930-as évek végén az Etelközi Szövetségen belül dőlt el a főispáni kinevezések sorsa.⁶ Székér Nóra a Közösséget jellegében ezzel a kormánypárti szervezettel rokonítja, de azzal szemben álló, ellenzéki beállítottságú csoportosulásként írja le.

A monográfia nagy erénye, hogy tisztázza a szervezet működési mechanizmusait, mivel ezzel kapcsolatban korábban számos kérdés merült fel.⁷ A Közösség tagja csak magyar felmenőkkel és önálló egzisztenciával rendelkező, a szervezet céljaival azonosuló egyén lehetett, habár nem törzsökös származás esetén sokszor kivételt tettek. A felvételt alapos környezettanulmányozás előzte meg azzal a céllal, hogy olyan személyeket találjanak, akik befolyással lehetnek a korabeli eseményekre. A Közösség egészen az államtitkári szintig rendelkezett tagokkal, ugyanakkor klasszikus értelemben nem volt hierarchizált, egymástól függetlenül is működni tudó, autonóm egységekből állt. A szerző kutatásai alapján a tagság 80%-át értelmiségiek alkották, közöttük az első generációs jelleg volt a meghatározó. A gazdasági elit és az arisztokrácia alulreprezentált volt, ugyanakkor a különféle állami hivatalok és vállalatok közép- és felsővezetői jelentős erővel képviseltették magukat.

A kötetből kitűnik, hogy a Közösség tevékenysége leginkább a kapcsolatépítés terén volt megfigyelhető. Ez az alkalmasnak vélt, tehetséges személyek egymással történő összeismertetését, a nem tag, de a szervezet által szimpatizánsként számon tartott személyek támogatását jelentette. A Közösség saját szervezetének kialakítása során a meghökkenítő külsőségektől sem volt mentes, tagjai az ősmá-

⁵ Ez a vélemény a vád országos méretű összeesküvésről szóló koncepciójának inverzeként is felfogható. Újabbán hasonló módon érvel: Gyurgyák 2012: 221–222.

⁶ Macartney állításainak hitelt ad, hogy a brit történelmszót számos korabeli magyar politikushoz, többek között Eckhart Tiborhoz is, közvetlen kapcsolat fűzte (Macartney 1956. I: 329).

⁷ Nem volt tisztázva például a törzsökös származás szerepe (Papp 2009: 21).

gyar társadalmat utánozva szakmai csoportokat tömörítő sátrakba, valamint családokba, nemzetségekbe, hadakba és törzsekbe szerveződtek, az avatásnak nevezett beszerzés pedig egy kisebb rituálé formájában történt. Az így kialakított hálózat a legmagasabb szinteken próbált közvetett úton befolyást szerezni annak érdekében, hogy a hatalmi döntések meghozatalakor érvényesüljön a szervezet ideológiája. Ennek érdekében a tagságot igyekeztek kapcsolatrendszerük segítségével a megfelelő pozíciókba juttatni, hogy személyes jelenlétükkel a döntéshozatalt befolyásolhassák, valamint a szervezetet a politikai eseményekről és a német befolyás kiterjedtségéről tájékoztassák. A szervezet az így megszerzett információkat saját központján keresztül eljuttatta azokhoz a tagokhoz, akiknek az értesülések birtokában, pozíciójuknál fogva cselekvési lehetőségük volt. A Közösség külügyi kapcsolatain keresztül még saját hírszerzőszervvel is rendelkezett, amely arra is képes volt, hogy hónapokkal előre jelezze a bekövetkező német megszállást.

A Közösség működésével kapcsolatban a legvitatottabb kérdés mindmáig az, hogy mi is volt az az eszme, amelyet szeretett volna az állami döntéshozatalban érvényre juttatni. Szekér Nórával egyetérthetünk abban, hogy a Közösségre a mai napig egy kategorikusan jobboldali, monolitikus egységgel jellemezhető csoportosulásként tekintenek. Gyurgyák János, Donáth György védőbeszéde alapján, egyértelműen a magyar fajvédelem egyik szervezeteként határozta meg a Közösséget.⁸ Figyelembe kell vennünk, hogy Donáth a per során elmondott védőbeszédében valóban hangoztatta, hogy léteznek fajok, és a fajbiológia tudománya mellett is hitet tett. A Magyar Élet Pártja tagjaként a harmadik zsidótörvény megszavazását övező parlamenti vitában antiszemita kirohanást intézett egy képviselőtársa ellen, korábban pedig maga is bevallotta, hogy az elfogadott zsidótörvényeknél radikálisabb szabályozások megszavazására is hajlandó lett volna.⁹ Habár a szerző ezt nem emeli ki, élhetünk a feltételezéssel, hogy Donáthot korábbi tisztsége és megnyilvánulásai tették alkalmassá arra, hogy a preconcepciót saját személyével igazolja. Kétséges, hogy a szervezet hivatalos ideológiájának tarthatjuk-e a véleményét, mindenesetre a szerző hangsúlyozza, hogy Donáth saját bevallása szerint a revízió kérdésében például szembekerült a Közösség álláspontjával.¹⁰

Ám a Közösség tagjainak sorában Donáth nem állt egyedül a nézeteivel. A társaság tagja volt például Matolcsy Mátyás ismert antiszemita közgazdász, illetve Fitos Vilmos, a Turul Szövetség ellenzéki szárnyának a vezetője is, aki szintén radikális antiszemita nézeteket hangoztatott. Fitos számára a tagság igen kiterjedt kapcsolatrendszert biztosított, nem véletlen, hogy ő is szerepelt

⁸ Gyurgyák 2012: 221–222.

⁹ Papp 2009: 25–26.

¹⁰ Donáth megnyilatkozása viszont arra utal, hogy a szervezeten belül voltak többségi vélemények, és volt hivatalos világnézet is. A védőbeszéd során a Közösség ideológiáját Györffy István, Teleki Pál, Kodolányi János és Veres Péter könyvein alapulónak írta le. Maga a Közösség *Faji Életbölcselet* címmel terjesztett tagjai között tájékoztató anyagokat.

az 1943-as szárszói találkozó felszólalói között.¹¹ Ezt figyelembe véve meghökentőnek hat, hogy megalakulása idején a Márciusi Frontot filozemita mozgalomnak tartotta, és a *Magyar Nemzet* betiltását követelte.¹² Az eszmei besorolás nehézségeire Papp István már korábban felhívta a figyelmet, szerinte a tagság elemzése alapján éppen arra a következtetésre kell jutnunk, hogy egységes világgép helyett az ideológiai sokszínűség jellemezte a Közösséget. Erre példa, hogy tag volt Bajcsy-Zsilinszky Endre, Csécsy Imre, id. Antall József, Sztéhlo Gábor, László Gyula és Kosáry Domokos is.¹³

A kötet ugyanakkor talán nem fordít kellő figyelmet a szélsőjobboldali személyek jelenléte által támasztott kérdéseknek, sokkal inkább a fajvédő besorolás elleni érveket hangsúlyozza. A monográfia ezzel kapcsolatban számos új információval szolgál, többek között feltárja, hogy a Magyar Függetlenségi Mozgalom lényegében a Közösség kapcsolatrendszerére épült. Ennek kezdetei még Teleki Pál miniszterelnökségének idejére nyúltak vissza. Teleki eredetileg politikai ellenfelei megkerülésének szándékával alakította meg a németellenes irányultságú személyekből álló Tájékoztató Osztályt. Ennek vezetője, Szent-Iványi Domokos, hozta létre a Magyar Függetlenségi Mozgalmat, amelybe a Közösség számos tagját sikerült beszerveznie. Ez a kapcsolatrendszer később nemcsak a kiugrás előkészítésében, hanem a nyugati szövetségekkel történő kapcsolatfelvételben, valamint az embermentésben is szerepet kapott. Korábban is ismert volt, hogy a Közösség és az MFM egyik vezetője, Soos Géza karrierdiplomata például az Auschwitz-jegyzőkönyvek magyarra fordításában vállalt szerepet.¹⁴ A szerző Soos szerepével kapcsolatban hivatkozik Kovács Gellért új Wallenberg-életrajzára, aki határidőnaplója alapján feltérképezte a svéd diplomata magyarországi kapcsolatrendszerét, és valószínűnek tartja, hogy Soos Wallenberg legfontosabb kapcsolata volt.¹⁵

A kötet részletesen bemutatja, hogy a társaság nem csak a jobboldali irányultságú csoportokban rendelkezett befolyással. A magyar kommunizmus Weissshaus Aladár-féle szárnyából számosan szintén a titkos társaság tagjai voltak.¹⁶ A Közösség elleni fellépés során az ÁVO nyomozói pedig azt a nyugtalanító tény fedezték fel, hogy bizonyos vidéki városokban a Szociáldemokrata Párt vezetői is a Közösséghez tartoztak. A szerző hivatkozik egy 1970-es, a Közösséggel foglalkozó állambiztonsági jelentésre, amely arra a következtetésre jutott, hogy bár a szervezet németbarát, fasiszta csoportosulásként történő értelmezése ideológiailag helyes, állambiztonsági szempontból azonban félrevezető,

¹¹ Szárszó 1993: 64–65.

¹² Kerepeszki 2012: 214.

¹³ Papp 2009: 21–22.

¹⁴ Papp 2009: 21–22.

¹⁵ Kovács 2014. A könyvről ismertetést közöl: Bern 2016.

¹⁶ Papp 2009: 24. A Weissshaus-frakcióban viszont felfedezhetőek voltak antiszemita nézetek is. A mozgalom egy a bolsevizmustól eltérő nemzeti kommunizmus mellett tett hitet, Papp István szerint viszont ezt néhány tag úgy értelmezte, hogy a kommunista mozgalmat meg kell tisztítani a zsidóktól.

mert elfedi azokat a fontos kapcsolati hálókat, amelyek felderítése a titkosszolgálat feladatát képezi.

Ez vezet el bennünket a monográfia legérdekesebb pontjához, a fajvédelmen belüli megosztottság, valamint a fajvédő és a népi mozgalom közötti kapcsolatok kérdéséhez. A szerző ugyanis nem osztja azt a véleményt, hogy a Közösség heterogén tagsága ideológiai megosztottságra utal. Székér Nóra – Papp Istvánhoz hasonlóan – Szabó Dezső eszmei hatása alatt álló szervezetként értelmezi a Magyar Közösséget, ám ezt a hatást Szabó kései korszakából eredezteti, amely alapvető módon tért el attól a fajbiológiai alapokon álló fajvédelemtől, amit Méhely Lajos és németbarát követői képviseltek. A szerző Szabó fajfogalmát Adyra vezeti vissza, és annak történelmi, kulturális meghatározottságára helyezi a hangsúlyt. Ez a nézetrendszer a vérségi helyett az érzelmi kötődést tekintette az egy fajhoz tartozás kritériumának, magát a fajt pedig eredetileg a nép hatalomból kizárt részével azonosította. Ugyanakkor hangsúlyozza a szabói interpretáció kirekesztő jellegét is az asszimilálódott zsidósággal és németséggel szemben. A könyv érvelését viszont kétségessé teszi, hogy a szerző erre a hatásra Donáth György védőbeszédében keres alátámasztást. Mint láttuk, Donáth a szerző megállapításai szerint sem tartozott a Közösség eszmei fősodrához, és sokkal radikálisabb nézeteket hangoztatott, mint a késői Szabó Dezső. Érdemes kiemelni azt is, hogy a fajbiológiai alapon álló fajvédők az 1920-as évek elején nézeteikben még közel álltak Szabóhoz, a szakítás csak a konszolidáció időszakában következett be.¹⁷

A szerző viszont meggyőzően tudja alátámasztani saját koncepcióját annak a kapcsolati hálónak a bemutatásával, amelyet a Közösség a hivatalos fajvédelemtől eltávolodó Szabó Dezső köré szőtt. A hatalommal szembeforduló író megélhetését és megjelenési lehetőségeit nagymértékben a Közösség támogatásának köszönhette, sőt a késői tagok között felbukkantak olyan vélemények is, hogy a Közösséget eredetileg rajongói alapították a támogatására. Az író körül kialakuló társaság a tagtoborzás fontos terepeként is szolgált. Székér Nóra szerint a Közösség középosztálybeli tagsága Szabó Dezső fajfogalmának hatására kívánt gyakorlati segítséget nyújtani a magyar nép felemelkedéséhez. Maguk a tagok a közösségi eszme alapjaként leginkább a szociális gondolatot emlegették. Értelmezésük szerint ez a hatalomból kizárt nép – a magyar parasztság és a munkásság – érdekeinek képviselőjét jelentette a titkos társaság kapcsolatrendszerének mozgósításával. Ez maga után vont a fennálló rendszerrel szembeni kritikus hozzáállást, és magyarázza azt is, hogy miért folytattak a baloldali mozgalmakban toborzómunkát.

A kötetből kitűnik, hogy az irodalmi megalapozottság jelentős szerepet játszott a tagság gondolkodásában. A tagok saját elképzeléseik forrásául Szabó Dezsőé mellett a népi írók hatását említették a leggyakrabban. A kötet alapján megállapítható, hogy a népi mozgalom jelentős közösségi támogatással működött, Féja Géza, Kodolányi János, Gombos Gyula is tag volt, Németh Lászlót és

¹⁷ Gyurgyák 2012: 70–72.

Kodály Zoltánt pedig a támogató szimpatizánsok között tartották számon. A népiekkel történő első kapcsolatfelvétel helyszíne a szerző szerint valószínűleg a Bartha Miklós Társaság lehetett, amely szintén közösségi háttérrel rendelkezett. A mozgalom Püski Sándor vezette kiadója a titkos társaság anyagi segítségével köszönhette a megindulását. A népi kollégiumi mozgalom szintén a szervezet patronálásával született, a Györffy-kollégium felügyelőbizottsága szinte kivétel nélkül közösségi tagokból állt. A könyv tézisé a jobboldali besorolás tarthatatlanságáról alátámasztja, hogy ebben az intézményben a kollégisták egy belső felmérés szerint erősen a népiek balszárnyának a hatása alatt álltak.¹⁸ A változatos ideológiai háttérre viszont jó példa, hogy a Közösség a Turul Szövetség ellenzéki szárnyába beépülve szerzett támogatást a diákmozgalom megszervezéséhez.

A kötet által bemutatott hálózat létezése fontos adalékként szolgál azon vélemények alátámasztásához, amelyek szerint a korabeli politikai megosztottság nem értelmezhető a mai politikai fogalmakkal. Erre a következtetésre jut Kerepeszki Róbert, aki szerint a Magyar Közösség későbbi rekrutációs bázisát alkotó fiatal turulisták között az 1930-as években megjelent szociális érzékenység egy heterogén, kormánykritikus, szélsőjobboldali és harmadikutas nézeteket vegyítő áramlatba torkollott, amely sem a jobb-, sem a baloldali jelzővel nem írható le. A szerző ugyanezt a heterogenitást hangsúlyozza, és kétségeit fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy a hagyományos politikai fogalmak alkalmasak lennének a Közösség besorolására. Ehelyett inkább a magyar nacionalizmushoz és függetlenségi hagyományhoz való kapcsolódást tartja meghatározónak. A függetlenségi eszme a szervezetben leginkább a németellenesség formájában jelentkezett. Számos tag a magyarországi német befolyás ellensúlyozására alakult szervezetként jellemezte a Közösséget. Baky Lászlótól közismert németbarát magatartása miatt határolódtak el. A monográfia talán legproblémásabb része viszont, hogy a szerző mindezt alapvetően náciellenességként mutatja be. Valószínű, hogy számos tagot nem motivált kifejezett germanofóbia, ugyanakkor a népi írók körül csoportosuló kör erőteljes svábellenes nézeteket vallott.¹⁹ Ez egyébként felveti a kül- és belpolitikai irányultságú németellenesség egymáshoz való viszonyának kérdését is.

Szintén érdekes kérdés, hogy fenntartható-e a szerző tézise az ideológiai egység létezéséről. A Közösségben sok különféle nézet volt jelen, ám a népi írók hatása, a németellenesség és a szociális érzékenység a kötet alapján kétségtelesenül összekötő kapocsként működött. A szerző nézeteit alátámasztja, hogy Szabó Dezső a harmadikutas gondolkodás ösatyjaként a népi mozgalom jobb- és balszárnyára egyaránt jelentős hatást gyakorolt, ez megjelent a németességgel és a zsidósággal kapcsolatos nézeteikben is. Bognár Bulcsu szerint a népi mozgalom balszárnyában is erőtejesen jelen volt ez a szabói harmadikutas elképzelés, ez 1938-as programjukban is visszaköszönt. A zsidóság fenyegetésként tűnt fel a számukra, ám a fajvédőkkel ellentétben a zsidókérdés helyett a szociális kérdést

¹⁸ Papp 2008: 281–282.

¹⁹ Ungváry 2016: 292–319.

helyezték a középpontba.²⁰ Hasonló módon érvel Halmos Károly is, aki szerint nem az antiszemitizmus, hanem a fennálló gazdasági-társadalmi rendhez való viszony volt a meghatározó törésvonal a magyar politikában.²¹ Ez magyarázatot adhat arra, hogy miért léphetett be sok, látszólag ellentétes elképzelésekkel rendelkező személy a Közösségbe. Abban az esetben, ha a tagság valóban a harmadikutas eszme hatása alatt állt, a szociális kérdésben felmerülő nézetazonosság sokkal többet nyomhatott a latban, mint az egyéb kérdésekben megnyilvánuló különbségek. Az antiszemita Fitos Vilmos a Közösség és a Turul Szövetség tagjaként Szárszón egyszerre tett hitet a szocializmus és a nemzeti függetlenség mellett.²² Pontosán a függetlenségi eszme volt az, ami a Közösséget veszélyessé tette a kommunista hatalom szemében. Ennek köszönhetően a volt tagok megfigyelése még az 1970-es években is folyt. A Közösség tagsága ekkor már, sok más volt jobboldali csoportosuláshoz hasonlóan, csupán baráti asztaltársaságok formájában létezett, ám még ekkor is törekedtek a kapcsolattartásra és egymás megsegítésére.²³ Ez önmagában indokolttá tette a megfigyelésüket.

Szekér Nóra kötete fontos munka, amely a Magyar Testvéri Közösség történetén keresztül betekintést nyújt a korabeli magyar politikai viszonyok összetettségébe, az MFM működésével kapcsolatban pedig számos új információval szolgál. A kontextus felvázolása a Közösség által kiépített kapcsolati háló bemutatásán keresztül a kötetben remekül működik, és a szervezetről eddig megjelent legmeggyőzőbb értelmezést adja. A szerző kitűzött célja teljesült, sikerült a Közösség képét a koncepciók pertől elszakítani, és bemutatnia, hogy a fajvédő antiszemitizmus helyett a németellenesség és a függetlenségi gondolat volt az a meghatározó irányvonal, amely a Közösség működése mögött állt. Ez, valamint a harmadikutas gondolat, Szabó Dezső hatásának tisztázása közelebb visz ahhoz minket, hogy megértsük, miért rendelkezhetett ez a szervezet annyira heterogén tagsággal, és ennek ellenére mi tartotta össze azokat, akik mégis beléptek.

Lajkó Ádám

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bognár Bulcsu 2012: *A népies irányzat a két háború között. Erdei Ferenc és a harmadik út képviselői*. Budapest.
- Bern Andrea 2016: Egy rendhagyó „Wallenberg-életrajz”. *Modern Magyarország* (4.) 1. 211–215.

²⁰ Szabó hatására: Bognár 2012: 57–121; Gyurgyák 2007: 219, 391–397; Gyurgyák 2012: 51–72.

²¹ Halmos 2010: 81–82.

²² Szárszó 1993: 64–65.

²³ Ungváry 2013.

- Gyurgyák János 2007: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*. Budapest.
- Gyurgyák János 2012: *Magyar fajvédők*. Budapest.
- Halmos Károly 2010: Erdei Ferenc 1943. évi szárszói beszéde mint politikai szöveg. *Szociológiai Szemle* (20.) 4. 60–108.
- Kerepeszki Róbert 2012: *A Turul Szövetség, 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Máriabesnyő.
- Kovács Gellért 2014: *Alkonyat Budapest felett*. Budapest.
- Macartney, C. A. 1956: *October Fifteenth: A History of Modern Hungary, 1929–1945*. Edinburgh.
- Papp István 2008: *A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig*. Budapest.
- Papp István 2009: A Magyar Közösség ábrázolása Závada Pál *Idegen testünk* című regényében. *Kommentár* (4.) 3. 17–27.
- Szárszó 1993: *Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-Tábor előadás- és megbeszéléssorozata*. Budapest.
- Szekér Nóra 2009: *A Magyar Közösség története*. Budapest.
- Ungváry Krisztián 2013: Társadalmi ellenállás a Kádár-rendszerben és az állambiztonság „jobboldali” ellenségei. In: Ungváry Krisztián (szerk.): *Búvópatakok. A jobboldal és az állambiztonság 1945–1989*. Budapest, 13–81.
- Ungváry Krisztián 2016: *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon*. Budapest.